

ประวัติศาสตร์จังหวัดฉะเชิงเทรา

“...ตั้งแต่เมืองฉะเชิงเทรา ตั้งปากน้ำเจ้าโล้แล้วยกมาตั้งแปดริ้ว แล้วยกไปตั้งโสธร...” เป็นประโยคที่ได้จากจารึกในแผ่นเงิน เมื่อ พ.ศ. ๒๔๑๘ และถูกค้นพบเมื่อ พ.ศ. ๒๔๙๕ ปัจจุบันเงินแผ่นนี้เจ้าอาวาสวัดพยุหคณาอินทาราม (วัดเจติย) เก็บรักษาไว้ คำว่า “แปดริ้ว” ปรากฏเป็นหลักฐานในข้อเขียนบรรยายภาพประวัติวัดสัมปทวน ความว่า “...บางช่องป็นเป็นภาพของจังหวัดฉะเชิงเทรา สมัย ๖๐ ปี สมัย ๑๐๐ ปี ที่ล่วงมาแล้วให้ผู้ที่ยังไม่ทราบจะได้ทราบว่า จังหวัดฉะเชิงเทราซึ่งเดิม เรียกเมืองแปดริ้วนั้น สมัยนั้นๆ มีสภาพเป็นอย่างไร...” และ พ.ศ. ๒๕๓๐ ความว่า “...เปลี่ยนจากเขาที่แปลว่า ความเงิบ ยังมีอีกคำหนึ่งที่เรียกว่า บางปลาสร้อยร้อยริ้ว บางปลาสร้อยก็คือ ชลบุรี ร้อยริ้วก็คือ แปดริ้ว หรือฉะเชิงเทราเเอง.... ”

เมืองแปดริ้วอยู่ที่ไหน ถ้าแปดริ้วกับร้อยริ้ว คือเมืองเดียวกันด้วยอิทธิพลของภาษาจีน เขียนเป็นคำไทย และถ้าเป็นเช่นนั้น เมืองฉะเชิงเทราเป็นเมืองโบราณเพราะหลักฐานทางโบราณคดีที่ขุดพบขึ้นภายหลังล้วนอยู่ในบริเวณใกล้เมืองฉะเชิงเทราทั้งสิ้น ดังนั้นชุมชนโบราณของฉะเชิงเทราก็ควรเป็นเมืองร้อยริ้วที่คล้องจองกับบางปลาสร้อยนั่นเอง

ถึงอย่างไรชื่อเมืองแปดริ้ว ก็จัดอยู่ในประเภทตำนานหรือมีนิทานชาวบ้านที่เลียบชายฝั่งทะเล ยังมีมากกว่านี้ ถ้าหากนักโบราณคดีและนักประวัติศาสตร์จะไม่หลงลืมดินแดนนี้ไปเสีย เพราะหลักฐานที่เกี่ยวกับมนุษย์สมัยก่อนประวัติศาสตร์ยังมีอีกมาก... "อย่างน้อยก็เป็นดินแดนปากทางเข้าและฐานเศรษฐกิจทางทะเลของที่ราบสูงภาคตะวันออกเฉียงเหนือในเมืองไทยและที่ราบต่ำในเขมร..."

ทั้งหมดนี้คงพอจะเป็นพลังให้นักคิด นักเขียน สามารถนำไปศึกษาข้อมูลเพื่อสนับสนุนประวัติศาสตร์ท้องถิ่นให้มีความก้าวหน้าและสมบูรณ์ขึ้น

พงศาวดารกับประวัติเมืองฉะเชิงเทรานั้น ปรากฏหลักฐานว่า สมเด็จพระนเรศวรมหาราช ได้ยกทัพไปกวาดต้อนครัวไทยกลับคืนมา หลังจากที่พระยาละแวกได้ฉวยโอกาสขณะที่ไทยติดสงครามพม่า เขมรเข้ามากวาดครัวไทย แถบจังหวัดจันทบุรี ระยอง ฉะเชิงเทรา และชวาณาเริง (นครนายก) ในการศึกษาครั้งนี้ ชาวฉะเชิงเทราได้มีส่วนช่วยราชการสงครามได้รับความชอบซึ่งเป็นเกียรติมาแต่ครั้งนั้น เจ้าเมืองซึ่งเคยมีบรรดาศักดิ์เพียง "พระวิเศษ" ก็ได้เลื่อนขึ้นเป็น "พระยาวิเศษ" ตั้งแต่นั้นมา

ล่วงเข้าสมัยอยุธยาตอนปลาย กรมหมื่นเทพพิพิธได้รวบรวมกองทัพชาวเมืองแถบตะวันออกเฉียงเหนือพร้อมด้วยชาวเมืองฉะเชิงเทราเข้าร่วมในกองทัพนั้น เพื่อเข้าไปช่วยแก้ไขอยุธยาที่กำลังเข้าตายนในขณะนั้น แต่กองทัพไปเสียที่พม่าที่ปากน้ำโยธกาเสียก่อน

เมื่ออยุธยาคับขันถึงขนาดจะแก้ไขไม่ได้แล้ว พระยาตากได้คุมพลประมาณหนึ่งพันเศษ ตลุยทหารพม่ามาข้ามปากที่ปากน้ำเจ้าโล้ อำเภอบางคล้า แล้วเดินทัพมุ่งไปตั้งตัวที่จันทบุรี ใช้เวลาบำรุงฝึกปรือกองทัพเป็นเวลา ๗ เดือนเต็ม แล้วจึงนำทัพขับไล่พม่าพ้นจากดินแดนไทย ในครั้งนั้นคนฉะเชิงเทราก็ได้เข้าร่วมไปกับกองทัพกู้ชาติอย่างสมภาคภูมิ และถือเป็นเกียรติยศของชาวเมืองฉะเชิงเทราที่มีเลือดของความเป็นผู้เสียสละและรักชาติอย่างแท้จริงตลอดมานั้นด้วย

เข้าสู่สมัยรัตนโกสินทร์ เมืองจะเซียงเทราได้อยู่ในสายตาชาวตะวันตกแล้ว เพราะจากบันทึกของบาทหลวงฝรั่งเศสกล่าวว่า ".....จังหวัดแปดริ้ว (ต้นฉบับเขียน) และบางปลาสร้อย ๓๐๐ คน....." (หมายถึงมีคริสต์ศาสนิกชน) การบันทึกของฝรั่งนี้อยู่ในปี พ.ศ. ๒๓๗๓ ซึ่งแสดงให้เห็นว่าชาวต่างประเทศก็ให้ความสำคัญต่อดินแดนแถบนี้เป็นอย่างมาก ยิ่งอุปกรณ์ที่ใช้ในการเดินทางของฝรั่ง ก้าวหน้าและทันสมัย ก็ยิ่งเป็นแรงกระตุ้นให้มีการสำรวจบริเวณลุ่มแม่น้ำบางปะกงนี้อย่างกว้างขวางอย่างแน่นอนเพียงแต่เรายังไม่พบหลักฐานที่เขาเขียนไว้อย่างละเอียดในตอนนีเท่านั้น และคาดว่าต่อไปเมื่อพบคงจะทราบของแปลกๆ ใหม่ๆ เพิ่มขึ้นอีกเป็นแน่

ต่อมาไทยเกิดบาดหมางกับญวน สู้รบกันในสมัยสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๓ และภายหลังญวนได้แตกไปเป็นอาณานิคมของฝรั่งเศสจึงทำให้ไทยเล็งเห็นถึงภัยที่จะมาจากเรือต่างชาติ พระองค์จึงรับสั่งให้สร้างป้อมขึ้นที่เมืองจะเซียงเทราพร้อมกับเมืองอื่นๆ อีกหลายเมืองในปี พ.ศ. ๒๓๗๗ เมืองจะเซียงเทราจึงปรากฏหลักฐานเป็นเมืองคล้ายเมืองสมัยใหม่คือมีป้อมป้องกันแบบเมืองสมัยใหม่เพื่อทานแรงจากการยิงของปืนเรือศัตรูที่มาทางเรือ ข้อนี้นับเป็นส่วนสำคัญยิ่งที่ควรจะต้องเห็นถึงอดีตของกำแพงเมืองที่ยังอนุรักษ์ไว้เพื่อการศึกษาเป็นอย่างดี ป้อมเมืองหรือกำแพงเมืองจะเซียงเทราสร้างขึ้นพร้อมกับวัดปิตุลาธิราชรังสฤษฎ์ซึ่งถือเป็นวัดหลวงในสมัยนั้น เพื่อประกอบพิธีการต่างๆ ต่อมาในปี พ.ศ. ๒๓๙๐ เกิดจลาจล "อั้งยี่" พวกนี้เป็นคนจีนที่อพยพเข้ามารับจ้างทำไร่ และเป็นกรรมกรในงานอื่นๆ เกิดมีความกำเริบยึดเมือง และฆ่าเจ้าเมืองจะเซียงเทราในครั้งนั้นคือ พระยาวิเศษฤๅษย์ (บัว) มีผลให้บ้านเมืองจะเซียงเทราว่างไร้ไประยะหนึ่ง

พอเข้าสู่ยุคการล่าอาณานิคมอย่างจริงจังของชาติมหาอำนาจ เมืองจะเซียงเทราจึงได้รับการปรับปรุงให้ทันสมัย เพื่อเป็นฐานปฏิบัติการต่อสู้ในด้านทิศตะวันออกอีกครั้งหนึ่ง

เริ่มตั้งแต่การสร้างทางรถไฟมาถึงแปดริ้ว และสร้างที่ว่าการมณฑลปราจีนไว้ในย่านเดียวกัน คือริมฝั่งแม่น้ำบางปะกง (ปัจจุบันคือศาลากลางไฟไหม้ สร้างเสร็จในปี พ.ศ. ๒๔๔๙) สร้างกำลังทหารกองพล ๙ ขึ้นที่ตำบลโสธร (ค่ายศรีโสธรปัจจุบัน) สร้างโรงเรียนตัวอย่างมณฑลปราจีน "จะเซียงเทรารังสฤษฎ์" (ปัจจุบันคือโรงเรียนเบญจมราชาธิราชรังสฤษฎ์) การที่ต้องเร่งดำเนินการสร้างบ้านเมืองให้ทันสมัยก็เพื่อเป็นขวัญและกำลังใจแก่ประชาชนที่กำลังไม่แน่ใจในอธิปไตยของชาติ เพราะชาติมหาอำนาจใช้นโยบายสิทธิสภาพนอกอาณาเขตคือ คนในบังคับของสถานกงสุลไปขึ้นศาลกงสุลสำหรับคนต่างด้าวโดยเฉพาะ ชาวจีนต่างก็สนใจที่จะไปเป็นคนในบังคับของต่างชาติ และพร้อมกับเมื่อมีข่าวเรื่องการเสียดินแดนให้กับชาติมหาอำนาจบ่อยๆ ด้วย จึงทำให้รัฐบาลต้องเร่งแก้ไขสถานการณ์บ้านเมืองให้ประชาชนเกิดความเลื่อมใสต่อการปกครองของรัฐบาลไทยและเมืองจะเซียงเทรา ก็ได้เป็นตัวอย่างให้มณฑลอื่นๆ มาดูแบบอย่างการปกครองที่ก้าวหน้าและมั่นคงในครั้งนี้ด้วย จึงนับเป็นประวัติศาสตร์ที่สมควรแก่การบันทึกให้เยาวชนชาวจะเซียงเทราได้ภาคภูมิใจโดยถ้วนหน้าด้วย

อีกเรื่องหนึ่งที่ได้ให้ทราบโดยทั่วกันคือ ดินแดนเมืองจะเซียงเทรานี้มีประชาชนที่รวมกันอยู่หลายเชื้อชาติหลายวัฒนธรรม แต่ทางราชการก็ได้ดำเนินการปกครองที่ก่อให้เกิดความกลมกลืนได้อย่างราบรื่นกล่าวคือ แต่งตั้งปลัดเขมรขึ้นอีกตำแหน่งหนึ่ง เรียกว่า "พระกัมพูษภักดี" เพื่อช่วยทางราชการปกครองคนไทยวัฒนธรรมเขมร หรือตั้งปลัดจีนขึ้นมาช่วยปกครองคนจีนที่เข้ามาทำมา

หากินที่จะเชิงเทรามากขึ้นในขณะนั้น และเรียกตำแหน่งปลัดจีนว่า "หลวงวิสุทธีจีนชาติ" และถ้าเป็นระดับ นายอำเภอก็ตั้งเป็น "หมื่นวิจารณ์กฤตจีน" เป็นต้น

สรุปว่า เมืองฉะเชิงเทราได้คงความสำคัญของชาติบ้านเมืองมาแต่โบราณกาล เมื่อเข้าสู่ยุคการปกครองในระบอบประชาธิปไตยในปี พ.ศ. ๒๔๗๕ การปกครองในระบบเทศบาลที่เริ่มมาเมื่อ พ.ศ. ๒๔๓๖ ก็ยุติลง เริ่มใช้ พ.ร.บ. ว่าด้วยระเบียบราชการบริหารแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. ๒๔๗๖ และรัฐบาลก็กระจายอำนาจมายังส่วนภูมิภาค ในปี พ.ศ. ๒๔๙๕ จังหวัดฉะเชิงเทราได้รับเลือกให้เป็นสถานที่ตั้งภาคมีเขตรับผิดชอบ ๘ จังหวัด ซึ่งเป็นการตั้งภาคครั้งสุดท้ายแล้วก็ยกเลิกไป

ในปัจจุบัน ฉะเชิงเทรามี ๘ อำเภอ ๑ กิ่ง ได้แก่ อำเภอเมืองฉะเชิงเทรา อำเภอบางคล้า อำเภอบางน้ำเปรี้ยว อำเภอบางปะกง อำเภอบ้านโพธิ์ อำเภอพนมสารคาม อำเภอสนมชัยเขต อำเภอแปลงยาว และกิ่งอำเภอราชสาส์น

มีองค์การบริหารส่วนจังหวัด ๑ แห่ง เทศบาลเมืองฉะเชิงเทรา เทศบาลตำบลบางคล้า สุขาภิบาล ๑๕ แห่ง และสภาตำบล ๘๘ ตำบล สมาชิกสภาผู้แทนราษฎร ๔ คน

มีกองพล ร.๑๑ ตั้งขึ้นเมื่อ ๒๙ มิถุนายน พ.ศ. ๒๕๒๔ ที่ตำบลบางตีนเป็ด อ. เมือง จ. ฉะเชิงเทรา ถือเป็นประวัติศาสตร์ด้านการทหาร ซึ่งในสมัยการล่าอาณานิคม รัฐบาลก็ได้เคยขยายกำลังทหารระดับกองพลมาตั้งไว้ครั้งหนึ่งแล้วคือ กองพล ๙ ที่ได้กล่าวไปแล้วครั้งหนึ่ง มาปัจจุบันสถานการณ์ทางชายแดนตะวันออกออกไปในทางไม่ปลอดภัย รัฐบาลจึงเตรียมการไว้โดยไม่ประมาทซึ่งนับว่าเป็นขวัญและกำลังใจกับลูกแปดริ้วอีกส่วนหนึ่งด้วย

การศึกษาของจังหวัดนั้นนับว่าเคยได้รับการเหลียวแลอย่างจริงจังมาตั้งแต่สมัยปรับตัวเผชิญกับการล่าอาณานิคมแล้ว ซึ่งนับว่าเป็นความโชคดีที่คนเมืองนี้สามารถรับรู้แนวความคิดเห็นใหม่ๆ ได้อย่างสะดวกโดยไม่รู้สึกรัดกับระเบียบชีวิตของตน เมื่อสิ้นสงครามโลกครั้งที่ ๒ แล้ว ทางองค์การยูเนสโก ก็ยังใช้เมืองฉะเชิงเทราเป็นศูนย์ทดลองการศึกษา ตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๔๙๔ ซึ่งปัจจุบันสถานที่นี้ได้เป็นสำนักงานการศึกษาเขต ๑๒ ตั้งอยู่ที่ถนนมรุพงษ์ บริเวณริมหน้าน้ำวัดปิตุลาธิราชรังสฤษฎิ์ นอกจากนั้นแล้วยังมีสถาบันชั้นสูงที่มีรากฐานจากการทดลองปรับปรุงการศึกษาในครั้งนั้น ช่วยสร้างคนแปดริ้วให้มีคุณภาพพร้อมกันอีกหลายโรงเรียนหลายวิทยาลัย

ฐานเศรษฐกิจของจังหวัดนับเป็นอู่ข้าวอู่น้ำที่สมบูรณ์ยิ่งแห่งหนึ่งของประเทศไทยทีเดียว เพราะทั้งเรือกสวนไร่นา การปศุสัตว์ เจริญรุ่งเรืองไปกว่าแหล่งอื่นเป็นอันมาก

ที่มา : อ.สุนทร คัยนันท์. หนังสือที่ระลึกเปิดศาลาประชาคมเฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระภูมิพลมหาราช. ชลบุรี : กมลศิลป์การพิมพ์, ๒๕๓๑.